

SEKSIZEM IN MIZOGINIJA SKOZI PSEVDOZNANSTVENI DISKURZ: MEDIJSKI KONTEKSTI OBRAVNAVE »NAPAČNEGA SPOLA«

Boris Vezjak

Članek analizira nekatere konkretne primere posebnega tipa seksističnega diskurza v slovenskem medijskem in javnem prostoru, ki sega onstran sicer njegovih dominantnih in pričakovanih tematizacij, povezanih z oglaševanjem ali zakoreninjenimi stereotipi o spolnih vlogah ali diskriminaciji. Analiza nekaterih javnih objav dr. Boštjana M. Zupančiča in njenih medijskih (re)prezentacij pokaže, da je opisani tip diskurza večkrat skrit za psevdoznanstveno in psevdopsihoanalitično legitimnost, kjer se še zlasti pogosto opira na spoznanja Sigmunda Freuda, Carla Gustava Junga in nekaterih drugih psiholoških klasikov. Zato ga v prispevku označujem za psevdoznanstveni seksizem in z njim opišem v sebi kompleksen korpus mizoginih in seksističnih prepričanj, besed in dejanj, v katerih je oseba, običajno ženskega spola, s pomočjo sklicevanja na sumljive in neutemeljene znanstvene izsledke obravnavana zaničujoče in diskriminatorno na način, da ji je odrekana mentalna in kognitivna zmožnost, s katero je okronan moški spol, njena enakopravna vloga v družbi ali na primer na poklicnem področju. Kot takšen lahko tak tip seksizma pod krinko znanstveno sofisticirane utemeljenosti, sploh v kombinaciji z medijsko promocijo, tem bolj nevarno legitimira vse, kar mu sicer očitamo: široko spolno diskriminacijo in neenakost, oprto na številne predsodke.

KLJUČNE BESEDE seksizem, mizoginija, mediji, znanost, psihoanaliza, Boštjan M. Zupančič

Sexism and Misogyny Through the Pseudoscientific Discourse: Media Context of Treatment of »The Wrong Sex«

The article analyses some concrete examples of a particular type of sexist discourse in Slovene traditional media and public space, extending beyond its dominant and anticipated thematisations related to advertising or deep-rooted stereotypes about sexual roles or discrimination. Analysis of some publications by dr. Boštjan M. Zupančič and his media appearances show that the described type of discourse is often hidden behind the pseudoscientific and pseudopsychanalytic legitimacy, relying heavily on the findings of Sigmund Freud, Carl Gustav Jung and some other psychology classics. In my description pseudoscientific sexism is a complex corpus of misogynic and sexist beliefs, words and actions, treating a person, usually a feminine, scornfully and discriminatory by referring to suspicious and groundless scientific findings, at the same time denying her mental and cognitive ability, otherwise attributed exclusively to men. It is usually also rejecting equal role of women in society or their equality in profession. Such a type of sexism under the guise of scientifically sophisticated findings, especially when combined with support of media, dangerously legitimises everything that is commonly rejectable within the broad concept of sexism, i.e. widespread gender discrimination and inequality, based on a number of prejudices.

KEYWORDS sexism, misogyny, media, science, psychoanalysis, Boštjan M. Zupančič

Uvod

Pričujoči članek obravnava nekatere značilne artikulacije medijsko podprtega seksizma v zapisih in javnih nastopih dr. Boštjana M. Zupančiča, profesorja prava in dolgoletnega sodnika na Evropskem sodišču za človekove pravice, kakršnega je bilo mogoče zaznati v množičnih medijih in tudi njegovih knjigah, še posebej v *Prva od suhih krav* (2011) in *Tem-batsu: druga od suhih krav* (2011). Da gre zanj, bom dokazoval s številnimi navedki. Čeprav je seksizem v slovenskih medijih redno navzoč in postaja vedno bolj hvaležna vsebina njihove pospešene tabloidizacije, se vendarle dovolj redko dogaja, da bi se ob tem odkrito naslanjal na osebe, ki so predstavljane z veliko strokovno ali znanstveno avtoriteto. Obravnava je osredotočena predvsem na vprašanje določitve specifičnosti Zupančičevega seksističnega diskurza, hkrati pa na »uspešnost« in z njo povezano neproblematiziranost njegovih medijskih prezentacij.

Seksizem in mizoginija sta danes relativno hitro prepoznavni diskurzivni obliki diskriminacije. Posebnost v nadaljevanju obravnavanega Zupančičevega tipa seksizma je skrita v poskusu znanstvenega maskiranja, s katerim se utemeljuje, zagovarja in ohranja nadrejeni položaj moških v družbi, zavrača feministično udejstvovanje in enakopravnost spolov. Ločevanje je težavno, kot ugotavljajo Sibley, Overall in Duckitt (2007, 743), saj se različne njegove oblike prepletajo in sestavljajo celostni sistem: zato tradicionalna kategorizacija, denimo na odkriti, prikriti ali subtilni seksizem, ni več dovolj učinkovita. Med značilnosti vpeljanega tipa diskurza bom v nadaljevanju navajal naslednje: (1) multidisciplinarno psevdoznanstvenost: utemeljevanje in navajanje razlogov za manjvrednost žensk na podlagi heterodisciplinarnih znanstvenih in družboslovnih spoznanj, (2) mimikrijo: prehod od sklicevanja na znanstvena odkritja do ravni literarnih, psiholoških in drugih avtoritet, anekdotično evidenco in osebno izkušnjo, s čimer je s samim prehodom nakazana zloraba znanosti, (3) mizoginijo: ta tip seksizma največkrat vsebuje še dodatno poudarjene močne čustvene elemente sovraštva do žensk, (4) androcentrizem: moški so obravnavani kot univerzalni, objektivni in nevtralni predstavniki človeštva, ženske pa kot osebe z drugačnim statusom, ki s svojimi gibanji za enakopravnost povzročajo težave (Lipsitz 2011, 39-80), (5) medijsko atraktivnost: obravnava v domačih množičnih medijih jim največkrat apriorno pripisuje znanstveno pomembnost in veljavo, avtorji pa so spontano promovirani kot znanstvene, intelektualne in moralne figure.

Opisani seksizem se v svoji radikalnosti upira temu, kar sta Glisk in Fiske (1996, 491-512) imenovala za ambivalentni seksizem, ki mu lahko pripišemo nasprotne vrednostne presoje ženske. Ta je vsakič dosledno prezentirana kot »napačni spol«. Če je v medijih največkrat medijsko podprt skozi oglaševanje, filmsko in glasbeno industrijo, v sodobni družbi pa se skozi medijsko prezentacijo generirajo stereotipi, neenakost spolov in končno tudi naše obnašanje, dojemanje spolov in predstave, kakšna naj bo podoba ženske, se znanstveni seksizem trudi najti načine svoje utemeljitve skozi argumentacijo in kvaziznanstveno formo analize družbe in spola. S tem se diskriminacija z edinimi kriterijem v pripadnosti spola odvija po principu hierarhične strukture zahodnih družb, kjer je moški spol nadrejen ženskemu, v končni instanci pa v patriarhatu kot družbenem sistemu s popolno kontrolo moških vrednot nad žensko, kolikor ta izhaja iz družbene delitve vlog (Janssen-Jurreit 1982, 329).

Seksizem v javnem prostoru se lahko kaže tudi na odsotnost integracije načela enakosti spolov in učinkuje kot manifestacija moške dominacije v družbi in še zlasti politiki, kar na primeru slovenske prakse analizira Antić Gaber (2016, 129-147); v širšem smislu je odraz

pomanjkanja strategij uveljavitve enakosti žensk in moških. Kot sistem prepričanj, stališč in delovanja temelji na strogem ločevanju dejavnosti po spolu ter podeljuje posameznikom neenake lastnosti glede na spol (Jogan 2001, 1-2) in se največkrat opira na reprezentacije ženske in ženskosti v zahodni socialni, krščanski in filozofski tradiciji kot manjvrednega, podrejenega in podredljivega spola. Ob seksistični govorici bom zato vzporedno z njo obravnaval mizoginijo kot vrsto diskurza, ki ženske obravnava kot surov predmet moške dominacije, hkrati pa podrejenost žensk dojema kot eno od njihovih značilnosti. Weitzer in Kubrin (2009, 10) ugotavljata, v kontekstu analize glasbenih besedil, da se »mizoginija nanaša na besedila, ki spodbujajo, podpihujejo in povečujejo objektivizacijo, eksploatacijo in viktimizacijo žensk.«

Znotraj akademskega ali znanstvenega polja seksizem in mizoginija ohranjata svoje značilnosti, a bi v grobem lahko njuno navzočnost ločili na tri segmente razprave. V prvega spada razprava o neenakopravni obravnavi žensk v znanosti in na poklicnem področju, recimo glede vprašanj enakih možnosti pri poklicnem udejstvovanju, zakaj ne napredujejo enako hitro kot moški in nimajo enakih kariernih možnosti, mobinga v akademskem svetu in podobno. V drugem zaznavamo implicitni seksizem znanosti, ki sovpada z njeno pospešeno profesionalizacijo, zaradi katere imajo ženske do nje vedno manj dostopa (Saini 2017, 11). V tretjem pa postaneta mizoginija in seksizem bolj ali manj eksplicitna vsebina znanstvenega diskurza. Primerov je veliko: Fine je v svoji knjigi *Delusions of Gender* (2010) ustvarila neologizem »nevroseksizem« in z njim opisala tiste znanstvene študije, ki se znotraj nevroznanosti, evolucijske biologije in kognitivnih študij rade zatekajo k spolnim stereotipom, ne da bi pri tem navajale prepričljivo empirično ali kakšno drugo tehtno podlago.

Besedilna evidenca o seksističnih in mizoginih stališčih

Analiza Zupančičevih spodaj navedenih javno zapisanih ali izgovorjenih ugotovitev razkriva izrazito rabo seksističnih elementov, pri čemer skoraj v celoti temelji na upoštevanju zgolj biološkega spola, definiranega skozi zgolj biološke lastnosti, s katerimi ljudi delimo na moške in ženske (Benokrat in Feagin 1995, 16). Zaradi močne javne prezece avtorja predstavlja dobro osnovo za analizo, kako seksizem vpliva na medijsko obravnavo žensk in načinov reprezentiranosti žensk v novinarskih prispevkih, s čimer nato doživlja uspešno javno reprodukcijo in postaja normaliziran. V nadaljevanju taksonomično naštevam nekaj osrednjih kategorij seksistične in mizogine govorice, ker tvorijo v korpusu Zupančičevih stališč dovolj prepoznavne topike. Vsako nato ilustriram z izbranimi primeri, za katere je značilno, da želijo spoznanja največkrat temeljiti na bolj ali manj znanstvenih pojasnilih in posledično ponujajo določeno utemeljitev. Čeprav se nenehno prepletajo in jih je težko ločevati, sem jih razdelil v (1) psihoanalitične razlage, še zlasti s sklicevanjem na Freuda in Junga, (2) razlage s sklicevanjem na biologijo in kemijo, (3) mačistično-anekdotične razlage, (4) razlage s sklicevanjem na avtoriteto, (5) razlage o znanstveni nekompetenci, (6) razlage z zavračanjem feminizma in feminizacije, (7) religijske razlage, npr. skozi daoistični princip neravnovesja ter (8) razlage o statusu ženske v sodobnih odnosih. Kot koncizno pritrjuje Anton Komat (Zupančič 2011b, 7) v predgovoru k njegovi knjigi *Tembatsu: druga od suhih krav*, je avtor v središču dogajanja »našel modernega moškega in njegov patološki narcizem; siroto, ki ni doživela poistovetenja z očetom; prededipalnega revčka, ki se oklepa svoje posesivne matere; pezdeta, ki naokrog paradira z macho-man masko; androgina, ki se skriva za poimenovanjem metroseksualna generacija«. Že ta kratka karakterizacija dobro oriše rdečo

nit avtorjeve naracije in argumentacije skozi širši diapazon njegovih razmišljanj v knjigah ali javnih nastopih. V nadaljevanju navajam nekatere interpretacijsko značilne ugotovitve za vsako izmed navedenih razlag.

Psihoanalitične seksistične razlage. Svojo v javnosti široko navzočo tezo o »pred-edipalcih« avtor razvije na več mestih (Zupančič 2011a, Zupančič 2011b); Sigmund Freud in Carl Gustav Jung sta v nadaljnji elaboraciji ključni referenci. Ker moški ne znajo razrešiti Ojdipovega kompleksa, se to pozna v psihološkem razvoju moškega in končno tudi na narodnem značaju: takemu psihološkemu stanju avtor pravi prededipalna faza. »Prededipalci« so zato ostali na ravni »pred Ojdipom«, torej z nerazrešenim kompleksom, kar povzroča novo poženščenje. Končna posledica je širša, zajema intenzivno feminizacijo družbe, največ slabih učinkov pa Zupančič ugotavlja v pravu in sodstvu, kjer ženski spol povzroča nepopravljivo škodo. »Prededipalci« so povzročili družbeno in politično krizo, ker niso pravilno razrešili kompleksa zaradi odsotnosti moralnega zakona očeta; podobno velja za moralno nezrele patološke narcise, ki se niso mogli osvoboditi od infantilne fiksacije z materjo in se poistovetiti z očetom. V intervjuju za Radio Slovenija naletimo na pojasnilo, da pravilni proces Ojdipovega kompleksa pripelje do razvoja nečesa, čemur pravi »pravi dec«, torej polnega moškega: »Ta proces ponotranjenja (moralnih) norm je edipalizacija in sloni na odnosu med sinom in očetom. In sloni na vprašanju, ali je sin očeta in njegovo pogojeno in pogojno ljubezen zaslužil in ali je iz sebe naredil dedca.«¹

Večkrat je tendenciozno uporabljena jungovska psihoanalitična teorija animusa in anime v pojasnitev, da so ženske manj zmožne logičnega razmišljanja, zakaj rade navajajo slabe argumente in so nagnjene k zgrešenim interpretacijam:

Zato večina tistega, kar moški govorijo o ženski erotiki in še posebej o čustvenem življenju ženske, izhaja iz njihovih lastnih projekcij anime in je temu primerno popačeno. Po drugi strani presenetljive predpostavke in fantazije, ki jih imajo ženske o moških, izhajajo iz aktivnosti animusa, ki proizvaja neusahljivo zalogo nelogičnih argumentov in napačnih razlag (Zupančič 2011a, 271).

Razlage s sklicevanjem na biologijo in kemijo. Avtor se pri definiciji spolne razlike velikokrat obrača na ugotovitve biologije, odgovorne za žensko nepripravljenost misliti: »Zlom ima svojo pozitivno plat v tem, da so ženske zdaj pred izzivom, ko so prisiljene izviti se iz svoje htonične biološkosti in si pričeti, kot mi je nekoč dejala neka pravnica, »kravžljati možgane« (Zupančič 2011a, 38). Če moški izkazuje svojo pripadnost ženski, je to znamenje njegove slabosti, kar je pribeležil že v svojih zgodnejših delih: »Moški, ki pripadajo svojim ženskam (in pri Slovencih jih je večina prav takšnih), niso ne bojevniki ne stvaritelji« (Zupančič 1989, 50). Še več, biološki razvoj kaže na to, da sveta ženske niso ustvarile, zato sociobiologija po njegovem dokazuje, da v »knjigi človeštva« niso igrale nobene vloge in je za uvid v transcendenco njihovo pojavnost potrebno izločiti:

S sociobiološkega stališča bi lahko zapisali, da so svet postavili na noge samski moški. Šele ko je ženska kot rutinsko bitje enkrat izločena – to pa seveda pomeni, da je z njo odšla velikanska večina tistih, ki bodo v knjigi človeštva ostali samo številke – se lahko pričnemo pogovarjati, ne več o imanenci, temveč o transcendenci (Zupančič 1989, 50).

Spolna razlika je pogosto utemeljena že v možganih ali kemiji, kar avtor povezuje s hormonskimi motilci in pesticidi v naravi. Najbolj pregnantno je svojo pesticidno teorijo

razložil v intervjuju za Večer.² V njej je povezal pesticide s slabo maskulinizacijo možganov, kar se kaže v fizičnih in moralnih značilnostih moških, tudi v sferi politike:

Po moji teoriji so vmes udarili pesticidi, ki vplivajo na to, da se še v maternici maskulinizacija možganov zgodi samo delno. Te deformacije lahko opazujete na klinični ravni: od podkožnega maščevja do brade, ki ne raste, glas je previsok ... Poglejte samo politično sceno. To so seveda zunanji znaki, ampak notranji so še pomembnejši: pri takih moških se ne instalira morala, oni nimajo vesti. Delujejo brez mej, brez skrupulov.³

Podobno povezavo, kjer moški nespodobno zdrsne na raven ženske, večkrat utemeljuje s široko uporabo kemičnih pripravkov: »Feminizacija družbe je globoko perverzna posledica feminizacije moških. Vzrok za to pa je kemija« (Zupančič 2011a, 102). Razlika v možganih je tista, o kateri bi morali spregovoriti, če bi le zmogli stopiti onstran okov politične korektnosti, ki bi nam dovolila to razliko omeniti. Pri čemer omenjena razlika pripelje tudi do večjega števila razvez:

Od prave znanosti bi torej pričakovali odgovor o resničnih razlikah med moškimi in ženskimi možgani. Da bi razumeli, kako usodna je lahko ta razlika, nam je treba le po malem izstopiti iz zablodelega okvira politične korektnosti. Pa vendar zdaj moški zvečine izhajajo iz zavestno in naklepno indoktrinirane predpostavke o tem, da te razlike sploh ni. Pri tem je število sklenjenih zakonskih zvez vsak dan manjše, število razvez pa vsak dan večje (Zupančič 2011a, 149).

Mačistično-anekdotične razlage. Avtor pogosto niha med izrazito anekdotičnimi mizoginimi dovtipi, ki služijo kot nekakšna popestritev ali ilustracija njegovih psevdoznanstvenih trditev, ko sta denimo domislica »Če je prej grobi slovenski pregovor navajal, da ženske mislijo z zadnjico, potem to ni bilo iz trte izvito« (Zupančič 2011a, 152) ali »Če mene kdo vpraša, ali bi šel k ženski zobozdravnici, potem je moj odgovor, da bi šel, ampak samo za rutinska dela« (Zupančič 2011a, 153). Ženska je spol, ki se odmika moškemu razumevanju, npr. v stališču »Bolj ko je moški zares moški, manj razume žensko – vse do točke, kot rečeno, od katere naprej sploh ne ve, da o njej prav ničesar ne razume« (Zupančič 2011a, 37). Včasih je to preprosto življenjsko nevaren spol, ko gre za opravljanje katerega koli poklica, celo poklica meteorologinje, zaradi česar so morali umreti številni nedolžni ljudje:

Ko je konec leta 1999 v Franciji prišlo do hudega neurja, je glavna meteorologinja javno priznala, da jim je ameriški računalniški program nakazal, da bi do hudih vetrov lahko prišlo. Da pa temu ni verjela. Ker gospa temu ni verjela, je bilo v Franciji skoraj sto mrtvih. O njeni značilni jin napaki pa nihče ni črnil niti besede. Seveda odkrito trdim, da ta življenja ne bi bila zapravljena, če bi meteorologiji načeloval odgovoren moški (Zupančič 2011a, 163).

Nekatere anekdote so podane v prvi osebi, v eni izmed teh avtor svari, kako se obraniti pred žensko razvado klepetanja:

Namen moških klubov zlasti v anglo-saškem svetu je bil med drugim tudi varstvo moške debate pred ženskim klepetanjem. Ko so *Harvard Club* v New Yorku pod pritiskom politike v 70. letih odprli tudi za ženske, mi je starejši član s pogledom na neko žensko članico v klubu ogorčeno-obupano dejal: »Nikoli se ne bom navadil na njih!« (I'll never get used to them!) (Zupančič 2011a, 154).

Med pogostimi opisi »ženske psihologije« najdemo še svarilo o nujnosti trde moške roke, recimo »Zaradi tega se ženske pogosto oddahnejo, ko moški udari po mizi in tako prioritete ponovno vzpostavi« (Zupančič 2011a, 160) ali da pri njih z leti slabi spomin, narašča pa psihična konfuznost, na primer »Pri ženskah sta vse slabši spomin in blaga duševna zmedenost v srednjih letih predvsem posledici upadajoče količine estrogena in progesterona« (Zupančič 2011a, 64). Včasih je predstavljena kot spretna manipulanka v medčloveških odnosih, denimo v »Ženska nadmoč, katere se moški – ne pa androgini, nad katerimi so zdaj ženske izgubile to premoč!– prepozno zavedo, seveda izhaja iz sposobnosti manipuliranja človeških odnosov« (Zupančič 2011a, 155).

Razlage s sklicevanjem na avtoriteto. Ob obeh psihoanalitičnih ikonah, Freudu in Jungu, je seksistično izrazje maskirano za druge psihološke, filozofske in literarne avtoritete, na primer za citirano (domnevno) spoznanje Somerseta Maughama: »Meni je osvoboditev žensk čisto pogodu in upam, da bodo nekoč res enakopravne. Toda medtem ko se to dogaja, opažam, da so samo za zmedo« (Zupančič 2011a, 39). Kot potem nadaljuje avtor, je ugotovitev, da so ženske le za zmedo, ne samo retorični »understatement«, ampak tudi »prav profetična ugotovitev iz časa, ko zdrava pamet še ni bila blokirana s tabuji in z ameriško inducirano politično korektnostjo« (Zupančič 2011a, 100).

Spet drugič je ob opiranju na Ericha Fromma ženska rušilni spol, ki se bori za moč in njena destruktivnost raste, če se borbi za moč posveča:

Ker čustvovalna morala, kot poudarja Erich Fromm, niha na osi ljubezen-moč, je tudi očitno, da bo ženska v svojem delovanju toliko bolj destruktivna, kolikor bolj ji je predvsem do moči. To pa s svojo razdrugačeno čustvovalno funkcijo gotovo ima. Slovenski ljudski rek, ki fantu svetuje, naj oženi tisto, ki skrbi za rože na oknu, ima torej svoje zelo racionalno jedro (Zupančič 2011a, 156).

Končno je ženska v svoji nemoralnosti zmožna ultimativnega čustvenega kriminala: »Strindberg je v svoji drami *Mati* gledalcu omogočil, da konkretno podoživi globoko nemoralni čustveni kriminal, kakršnega je zmožna Ženska« (Zupančič 2011a, 156). Avtor odkritja o čustvenem kriminalu žensk se med drugim sklicuje tudi na kitajskega zgodovinarja in nato še hkrati Konfucija o ločenem sprehajanju žensk in moških na cesti, v resnici že kar metafori za pričakovano in želeno ločenost dveh vesolij, moškega in ženskega:

Konfucijevo županovanje je bilo zelo uspešno. To je bilo na koncu presoditi, poudarja Shuma Chien, predvsem po dejstvu, da je bil Konfucij dosegel, da so na koncu njegovega županskega mandata moški hodili po eni in ženske po drugi strani ceste. Konfucij vztraja torej ne samo na uravnoteženosti, ampak tudi na strogi ločenosti vesolja A od vesolja B (Zupančič 2011a, 34).

Razlage o znanstveni nekompetenci. Nekatera izmed stališč ženskam grobo in neposredno odrekajo sleherno znanstveno kompetenco, na primer »V vsej zgodovini človeške rase ni bilo ene resnično velike znanstvenice, pisateljice, komponistke, slikarke, kiparke, izumiteljice« (Zupančič 2011a, 151). Včasih je družbeni položaj žensk kritiziran pri drugih avtorjih in označen za posledico premajhne moške angažiranosti:

Fukuyama ne razume, da je današnji socialni prodor žensk na vseh področjih – s tem pa tudi razpad osnovne družine in vse drugo, kar Fukuyama prikazuje kot 'disruptivno' – predvsem

posledica splošnega apatičnega umika modernega, moškega'. Gre v resnici za to, da ženska emancipacija kompenzira dekompenzirani, moški' socialni angažma (Zupančič 2011a, 88).

Na številnih mestih je mizoginija neposredno povezana z odkritim in vulgarnim mačizmom. Še zlasti pogosto se to kaže v njegovem prepričanju o ti. izginjanju ogroženega »pravega moškega«. Med drugim opaža: »Prislovični, pravi dec' je bil v Sloveniji zvečine velika redkost. Zdaj pa ga praktično ni več« (Zupančič 2011a, 157). Avtor velikokrat ponavlja, da družba pogreša na ta način opisanega »pravega deca«. V pogovorni oddaji za Radio Slovenija je takšnega ugledal v svojem sodelavcu, kasneje ministru za pravosodje: »Goran Klemenčič je dec. Problem je to, da takih, kot je on, ni več. Če bi bili, potem bi bilo vzpostavljeno drugačno razmerje med jinom in jangom, ravnotežje. Prestavljajte si, kakšna bi bila Slovenija, če ne bi bila tukaj en Goran Klemenčič, ampak bi jih bilo tisoč, bila bi res pravna država.«⁴

Na drugih mestih se ženskemu spolu ne odreka le zmožnost znanstvene presoje, temveč še glasbene. Avtor zato strahoma omenja možnost, da bi filharmonični orkestri začeli najemati glasbenice: »Zanimivo pa bo na primer videti, ali bo najboljši svetovni orkester, orkester dunajske filharmonije, popustil pod pritiski 'svetovne glasbene javnosti' (ali podobnega mita) in pričel najemati ženske violonistke, čelistke in druge član(ice) orkestra« (Zupančič 2011a, 100).

Razlage z zavračanje feminizma in feminizacije. Posebno poglavje tvorijo pogledi na nastanek in razvoj feminizma, pri Zupančiču izrazito intenzivno navzoči topiki. Ob tem opaža agresivnost pri starejši generaciji feministk: »Kadar imam opravka z agresivnimi feministkami starejše – še ne indoktrinirane generacije – jih od te laži seveda ni težko iztrezniti. Navadno pokažem z roko okoli sebe in jim rečem: 'No, če je tako, pa mi pokažite eno samo samcato stvar, ki jo je izumila ženska!'« (Zupančič 2011a, 98). Včasih je feminizem prikazan kot nesmiselno orodje v rokah kapitalizma, kjer se žensko namesto kot objekt predstavlja kot popoln subjekt:

Kljub temu ne bi mogel reči, da se gospe povsem zavedajo absurdnosti svoje pozicije. Post-feministke so seveda že same prišle do sklepa, kot na primer citirana Bohlinova, da je bil feminizem instrumentaliziran od kapitalizma po logiki 'moža in ženo za eno plačo'. Tu le še navržemo, da so tako skrajne neumnosti možne samo v ameriški kulturi, ki nima globlje zgodovinske resonance in se zato kot kak jo-jo giblje od ene skrajnosti k drugi: še pred 50. leti je bila ženska v Ameriki popoln objekt, zdaj pa bi radi iz nje naredili popoln subjekt (Zupančič 2011a, 98).

Občasno se v svoji kritiki feminizma sklicuje celo na same feministke. Na spletni strani *Portalplus* je 22. junija 2018 po lastnem priznanju poskrbel za prevod poglavja iz knjige *The Disorder of Women* angleške filozofinje Carole Pateman.⁵ Besedilo je bilo objavljeno pod naslovom »Ponovno odkrita Carole Pateman: 'Ko ženske pridejo na oblast, je država nenadoma ogrožena'« in v spremnem dopisu tendenciozno predstavljeno, kakor da avtorica napada feminizem in kritizira ženske na oblasti – s tem pa grobo dekontekstualizirano in zmanipulirano, deloma tudi samem prevodu. V tem poglavju Pateman dejansko analizira zgodovino mizoginij izjav in naslovni poudarek ni njen, temveč Heglov. Zupančič je omenjeni prevod 9. julija 2018 pospremil z naslednjim komentarjem na svojem twitterju: »Zanimivo. Kolikor vem (besne) feministke na tole sploh niso reagirale. (Kako tudi bi, ko pa je Patemanova feministka.) Jim je zaprlo usta? In vendar pisanje pojasni, kje so vzroki za bordel, kot se zdaj Zahodu in predvsem nam zdaj dogaja...!«

Najpogostejše in zelo izrazito je kritika feminizma povezana s poklicnim udejstvovanjem; kadar gre zanj, še zlasti ženskam rad odreka občutek in smisel za pravičnost, posledično pa njihovo primernost za pravni, tožilski ali sodniški poklic. Ob tem se pogosto sklicuje na očeta psihoanalize: »Freudov genij, na primer, je nesporen in priznan. Freud je izrecno rekel, da ženske nimajo občutka za pravičnost« (Zupančič 2011a, 99). Posledično jim je odrekana cela vrsta kognitivnih zmožnosti, presoj in vrednotenj, po njegovem rezerviranih le za moški spol: »Moški so tisti, ki imajo pravno domišljijo, pravno razsodnost, ideje, ki v pravni diskurz vnašajo nekaj novega. Prispevek žensk je v tem pogledu ne le minimalen, ampak pogosto, zlasti če imajo ambicijo preseči svoj okvir, izrazito moteč« (Zupančič 2011a, 152).

Po avtorju freudovsko zaviranje penisa ženske naredi za lačne moči, zaradi česar se odločajo za študij prava. S prevlado žensk v pravosodju prihaja do katastrofe v delovanju tega sistema, kar pojasni z freudovskimi in lacanovskimi koncepti:

Naravno je, da se tip ženske, ki je power hungry, to je, ima kompenzatorno željo po moči, z nahrbtnikom vse svoje penilne zavisti (penis envy) vred rekrutira na pravne fakultete. O tem lahko govorim, ker sem jim bil 30 let profesor. Lacanovsko rečeno, če take ženske sodnice strankam (in seveda predvsem sebi) potem ves čas dokazujejo »da ga imajo« in če je to v sosledju z Jungovim animusom, ki je rigiden, ima veliko apriornih mnenj in je kognitivno nerazdrugačen, potem je to seveda, kar zadeva pravosodje, recept za dizaster (Zupančič 2011b, 124).

Še več, zanj je grozljivo, da ženske prevzemajo funkcije v represivnih aparatih, sodstvu in drugod, kajti feminizacija nato naredi sisteme za odvisne od njihovega duševnega zdravja: »Potem je neizbežno, da tudi funkcije v represivnem aparatu in v sodstvu sploh, kot povsod drugje, prevzemajo ženske. Od ženskega duševnega zdravja je potem odvisno, kako se bo proces feminizacije odvijal naprej in kakšni bodo njegovi učinki« (Zupančič 2011b, 124). Ženska duševnost je nenehno žrtev zavisti po penisu, zaradi česar na koncu zmanjka zdravila: »Rečeno psihoanalitično, zdaj se postavlja za državo usodno vprašanje, ali 'ga simbolno ženske res imajo': hic Rhodus, hic salta! Če 'ga imajo', to je, če so v dobrem smislu te besede zmožne agresivne načelnosti, se bo celota represivnega aparata morala silovito odzvati, kajti strah (specialna in generalna prevencija) je tu edini možni remedij« (Zupančič 2011b, 124).

Stanje neznosne feminizacije pravosodja zaznava kot nerešljivo težavo širom stare celine, ženske pa znotraj njega uničujejo življenja nedolžnih ljudi: »Povsod po Evropi pa smo zadnjih 40 let priča progresivne feminizacije pravosodja, prvič, in, drugič, kolapsa pravosodnih sistemov točno v korelaciji s feminizacijo pravosodja. Ko predsednik slovenskega vrhovnega sodišča problem samo omeni, pade nanj od povsod, češ da je šovinist. Zadeva se umiri, pozabi. Smiselno drugačno, a podobno anekdotično gradivo dobi človek od zdravnikov in drugih, seveda pa ne od strojnih, rudarskih, gozdarskih in gradbenih inženirjev, ki jim ženske še niso uničile poklicnega področja« (Zupančič 2011a, 99). Sam feminizem je zanj utemeljen na »ženskem faličnem narcizmu« in je znamenje »kontraseksualnega animusa«, ki končno razloži žensko vztrajanje pri vnaprej zakoreninjenem mnenju:

Tu smo že pri zgodbi samega feminizma, ki je v veliki meri ženski falični narcizem in kot tak nasledek moške projekcije falične matere v ženske. Falični narcizem pri ženskah je normalnim moškim, kot to poudarja Carl Jung pod oznako animusa, nekaj neznosnega. Take ženske so obsedene s svojim kontraseksualnim animusom, za katerega je značilno obsesivno vztrajanje na apriornih mnenjih (Zupančič 2011b, 114).

Posledično se potem obsedenost kaže tudi v navadah, kakršna je ta, da ženska nenehno prekinja sogovornika: »Aktivira se tudi njen nerazviti animus, kar med drugim prepoznamo tudi po tem, da sobesedniku ves čas pada v besedo. Je morda v tem problem feminiziranega pravosodja?« (Zupančič 2011b, 115).

Kako rešiti težave s pravosodjem? Ne le z omenjenim »pravim decem«, slediti je potrebno kategorijam ženskega in moškega principa, jin in jang, in najti ravnotežje: »Vladavina prava je izrazito jang fenomen. Ne jin.«⁶ Zaradi česar, kot pravi, potrebujemo več moških: »In če sodni svet ne more najti dovolj moških, kaj šele dedcev, da bi bili predsedniki sodišč, čeprav ženske same to zahtevajo, potem tukaj ne štima.«⁷ Na možno vprašanje, kaj storiti z ženskami v pravosodju, navaja njihovo (domnevno) stisko: »Ženske so same tiste, ki pridejo in prosijo, češ zrihtajte nam enega moškega. Morate njih vprašati, zakaj bi raje imele moškega šefa.«⁸

Religijske razlage skozi daoistični princip (ne)ravnovesja. Značilna je Zupančičeva pestrost omemb daoističnega nauka, kar običajno doseže s sklicevanjem na Junga in dva že omenjena principa v kozmosu: ženski, jin, ter moški, jang. V oddaji *Odmevi* na RTV Slovenija 20. januarja 2017 je kot gost pojasnjeval svoje poglede na izvolitev ameriškega predsednika Donalda Trumpa, kjer je po njegovem metafizičnem nazoru (»bom daoistično razložil«) zmagal moški princip: Trump je kot »alpha male« nastopil proti ženskemu, je dejal, utelešenemu v Hillary Clinton.⁹ Zato je prišlo do izraza »neobhodno razmerje in ravnotežje med jinom in jangom«: po njegovem je v ZDA nato s Trumpom k sreči zmagal moški princip. Daoizem je povezan z mehanizmi demaskulinizacije kot posledice učinka hormonskih motilcev. In »po Fukušimi že govorijo tudi o maskulinizaciji žensk«, ugotavlja v intervjuju za Večer leta 2017.¹⁰ Nihče ni več varen, kajti izgubili smo ravnotežje med principoma, posledica disharmonije je feminilnost političnih voditeljev: »Zato namesto normalne moške reakcije vidimo empatičnega in jokavega Trudeauja. Vloge so se zamenjale, kolikor je to sploh mogoče.«¹¹ Politična analiza po njegovem pokaže na nevaren vzrok feminističnih vodij in polmoških, kot se izrazi: »V milejši obliki se to zdaj dogaja v Evropi. Po drugi strani pa se je pokazala masovna demaskulinizacija. Polmoški, kot je na primer kanadski feminist Justin Trudeau, so navdušeno glasovali za Hillary. V Franciji je za take volivce idealen kandidat Macron.«¹² Ponujena je razlaga, zakaj je feminist Trudeau navdušeno podprl Hillary, o tedanjem francoskem kandidatu pa se nato kot prededipalcu izrazi svarilno: »Če bo predsednik Macron, bo to katastrofa. Da je z njim nekaj narobe, se vidi že po tem, da je njegova žena 24 let starejša od njega. Če bo prededipalni Macron predsednik, sledi še pet let razpadanja francoske države.«¹³ Prededipalnost in demaskulinizacija možganov, ki med drugim pripeljeta do izbiranja starejših žensk za partnerice, torej predstavljata stalno politično nevarnost.

V istem intervjuju ga novinarka prikimavajoče povpraša, ali je nastala situacija s poženščenjem moških posledica »grenkega sadeža feminizacije«, čemur je Zupančič nemudoma pritrdil: »Očitno gre za feminizacijo. Slovenija je osma najbolj feminizirana država na svetu. Za Ruando, ki je sedma.«¹⁴ Ker ne obstaja nobena lestvica feminizacije držav, se je kasneje izkazalo, da ima v mislih lestvico Svetovnega gospodarskega foruma, s katero vsako leto merijo napredek obravnave ženske in spolno enakost v 144 državah širom sveta.¹⁵ V poročilu *Global Gender Gap Report* sta namreč zadnja leta Slovenija in Ruanda uvrščeni zelo visoko, poročilo pa ocenjuje napredek v oceni ženske delovne sile na podlagi ekonomskih, izobraževalnih, zdravstvenih in političnih kazalcev, s čimer analizira kakovost življenja žensk. Mediji so zato širom sveta za zadnja leta navajali, kakšno prijetno presenečenje je Ruanda in tudi Slovenija, Zupančič pa je takšen napredek prekvalificiral v odvečno feminizacijo.

Razlage o statusu ženske v sodobnih odnosih

Na nekaterih mestih avtor izraža posebno skrb do slovenske ženske, pri kateri vidi, kar večkrat ponavlja, osnovni greh v njeni psevdosubjektivnosti in zgrešenem prepričanju o posedovanju tistega, česar menda ne more imeti: »Zato je zlasti slovenska ženska danes razpotrjena (diskonfirmirana) v bistvu svoje ženstvenosti, vsiljena ji je vloga pseudo-subjekta. Če se zaradi naravne freudovske penilne zavisti te vloge oprime, kar je danes že precej običajno, pade v fantazem, češ da »ga ima« (Zupančič 2011b, 115). Rešitev za slovensko žensko vidi v tem, da se naredi za mati v vseh možnih odnosih do moškega. Če ne želi prevzeti vloge matere, pred tem ne bi smela bežati, zato se že v svojem zgodnjem delu nanje obrača z nekakšnim dramatičnim apelom:

Toda kdo bo sedaj dopovedal slovenskim ženam in sploh ženskam, da lahko odrešijo sebe in svoje moške, s tem pa naslednjo generacijo moških in žensk tako, da postanejo matere svojim možem, ljubimcem, bratom in prijateljem. Če je njihova običajna deviza: 'Matere ti pa že ne bom igrala ...!' je to točno tisto, česar ne bi smele reči. Namesto da se nezavedno okoriščajo s svojo zgodovinsko prednostjo in se gredo emancipacijo, s čimer rušijo še zadnje ostanke, ruševine moškosti in s tem možnost za sožitje med spoloma, bi morale v nekaj generacijah prevzeti nalogo biti predvsem dobre ter manj kritične in pametne. To bi nas v par generacijah lahko rešilo (Zupančič 1993, 26).

Še zlasti menjava spolnih vlog zanj s sodobnih družinskih odnosih lahko poruši zahtevano in pričakovano ravnotežje, v katere nevarno prevlada ženski spol. O tem po Zupančiču ženske iz odnosa, kjer moški preveč prevzema njene tradicionalne vloge, želijo zbežati, ker jim to začne presedati:

Če je to ravnotežje porušeno, ker je moški pol prešibak in posledično prevlada ženski pol, potem dobimo sliko modernega para, pri katerem moški vzame porodniški dopust in dojenčka hrani ter mu menja plenice, žena pa nadaljuje svojo kariero. Ko se tak zakon potem vendarle razveže in ko ženo vprašamo, zakaj se ga je naveličala, ve povedati, da je bil mož sicer idealen pomočnik – da pa so ji na koncu presedle njegova ubogljivost, pasivnost, apatičnost, predvsem pa tudi pomanjkanje njegovega spolnega interesa. Ženska iz takega odnosa, čeprav tega sama ne zna vedno opredeliti, dobesedno pobegne, še zlasti če naleti na moškega – pogosto na starejšega –, ki je bolj virilen (Zupančič 2011a, 92).

Narativna struktura seksističnih stališč in njihova »kategorizacija«

Doslej naštetе trditve tvorijo skupek variacij temeljne, v sebi relativno homogene naracije, po kateri je v svetu in Sloveniji prišlo do demaskulinizacije dramatičnih dimenzij, kar posledično vodi do neke vrste biološke, psihološke in družbene poženščenosti. Takim spremembam botrujejo predvsem hormonski motilci, iz njihovega obstoja pa Zupančič izpelje številne obskurne družbene, psihološke in psihoanalitične zaključke. Omenjeni motilci se nahajajo predvsem v pesticidih, s čimer vplivajo na možgane zarodkov; ti se posledično nepopolno razvijejo, zato je preprečena njihova maskulinizacija. Osnovne in ponavljajoče se teze v zgoraj navedenih stališčih bi zato lahko strnili v naslednje ugotovitve:

(1) zaradi povečanih ksenoestrogenskih učinkov pesticidov in drugih škodljivih snovi v okolju od petdesetih let prejšnjega stoletja prihaja do dramatičnih bioloških, medicinskih,

psihosocialnih, političnih in moralnih sprememb;

(2) biološki učinki se kažejo v nepopolni maskulinizaciji možganov pri moškem plodu in blokiranih molekul prostaglandina E5;

(3) medicinski se kažejo v strmem porastu raka na prsih pri ženskah in raka na prostati pri moških, v kongenitalnih deformacijah: kriptorhidizem, hipospadija in drugi pojavi pri novorojenih dečkih;

(4) psihosocialni se kažejo v feminizaciji moškega in začenjajo v maternici v zgodnjem otroštvu, ko bi se deček moral poistovetiti s svojim očetom, nosilcem moralnih zapovedi in prepovedi. Zaradi tega ostaja na predojdipski fazi ter ne postane »pravi dec«, kot se glasi formulacija;

(5) politični se kažejo v tem, da pomembna mesta v družbi prevzemajo ženske, hkrati pa se požensčeni moški spreminjajo v nevarno narcisoidne psihopate, ki vodijo svetovno politiko;

(6) moralni se kažejo v apokaliptičnem razkroju moralnih vrednot, kar je posledica nerazrešenega Ojdipovega kompleksa, zaradi česar sistem moralnih vrednot v mladostni fazi otroka ni vzpostavljen;

(7) pesticidi družbo uničujejo biološko, medicinsko, psihosocialno, politično in moralno s tem, da feminizirajo moškega in ženske ustvarjajo za moške.

Psevdoznanstveno utemeljevanje seksizma in mizoginije lahko zato skrženo predstavimo v naslednji argumentacijski formi, ki vodi do končnega implicitnega sklepa o nujnosti zaničevanja in razvrednotenja ženskega spola:

(1) Biološka in genetska struktura človeka postaja zaradi okoljskih vplivov spremenjena do te mere, da je njen rezultat demaskulinizacija možganov.

(2) Demaskulinizacija možganov vodi do psiholoških, psihoanalitičnih, družbenih sprememb pri posamezniku na način, da se moški feminizira.

(3) Ena od posledic feminizacije je nerazrešen Ojdipov kompleks, kar vodi do dominantnega stanja »prededipalcev« v družbi.

(4) Prededipalno stanje vpliva na narušeno spolno ravnovesje in prevlado ženskega (jin) principa v svetu.

(5) Iz vsega naštetega sledi, da se moramo boriti proti ženskam, njihovemu dominantnemu mestu v družbi in feminizaciji družbenih sistemov.

(6) Torej je zaničevanje žensk upravičeno.

V veliki meri bolj ali manj eksplicitni seksizem v (5) in mizoginija v (6) že imitirata Freudovo zaničevanje žensk, ki se je, kot ugotavljajo nekatere feministične kritike, kazalo predvsem v treh njegovih prepričanjih (Nissim-Sabat 1991, 35). Po prvem »normalne«, kar pomeni dovolj feminilne ženske, zaradi zakonitosti svojega psihoseksualnega razvoja nimajo zmožnosti postati znanstvenice. S tem je nakazano zanikanje intelektualne enakovernosti žensk, rangiranih nižje od moških, odzeta pa jim je tudi sposobnost znanstvenega mišljenja. Freud je hkrati verjel, kar je povezano s tretjim prepričanjem, da je pri otroku daleč najbolj navzoča potreba po zaščiti s strani očeta, s tem pa postane pričakovanje ljubezni z njegove strani ključno za analizo njegovega psihičnega aparata. Ob tem pridemo do tretjega, v katerem je mati popolnoma izločena iz psihoseksualne dinamike medsebojnih odnosov in postavljena na manj pomembno raven – pri čemer je Freud, kot ugotavljata Bernheimer in Kahane (1985), ignoriral predvsem predojdipsko obdobje v psihičnem razvoju. Po drugi strani Schwartz (2005, 363) ob izteku devetnajstega stoletja v duhovnem življenju Dunaja odkriva femininost in maskulinost kot eno izmed osrednjih točk razprave v

kulturi, književnosti in končno tudi v Freudovi psihoanalizi. Če so nekatere intelektualne figure tedaj razvile nesporno negativen in z mizoginijo obarvan odnos do žensk, po Friedrichu Nietzscheju morda najbolj izrazito na Dunaju živeči Otto Weininger v svoji razvpiti knjigi *Spol in značaj* (1903), po mnenju avtorice za Freuda ni mogoče reči, da je presegel hierarhični odnos med žensko in moškim, navzlic številnim spornim, a še vedno dovolj ambivalentnim stališčem o ženski seksualnosti, zaradi česar mu še ni mogoče očitati mizoginije.

Če poskušamo Zupančičev seksizem uvrstiti v eno utečenih kategorij, bomo ugotovili, da se upira klasični taksonomiji. Ne moremo ga dovolj dobro označiti za zgolj odkriti seksizem, ki označuje dejanja, v katerih je »ena oseba zaradi spola obravnavana manj ugodno, kakor se obravnava, se je obravnavala ali bi se obravnavala oseba drugega spola v primerljivi situaciji« (Benokraitis in Feagin 1995, 39). Njegove posebnosti so odkrita diskriminacija zaradi spola, ko gre za hujše napade na osebo na osnovi spola: neenako obravnavanje pred zakonom, diskriminiranje pri zaposlovanju, spolno nadlegovanje, spolno nasilje, fizično nasilje, norčevanje na osnovi spola ali kršitve človekovih pravic. Tudi ne spada povsem v prikriti seksizem, s katerim označujemo dejanja, kjer so »zaradi navidezno nevtralnega predpisa, merila ali prakse osebe enega spola v posebej neugodnem položaju v primerjavi z osebami drugega spola, razen če ta predpis, merilo ali praksa objektivno temelji na zakonitem cilju in so sredstva za doseganje tega cilja ustrezna in potrebna« (Benokraitis in Feagin 1995, 42).¹⁶ Diskriminacija je veliko težje dokazljiva in s tem tudi manj verjetno sankcionirana. Pri tem je ključno, da gre sicer za prikrito obliko diskriminacije, vendar ta zato ni nič manj zlonamerna od odkritega seksizma. Tako se na primer dogaja, da imajo ženske v znanosti načeloma enake možnosti napredovanja kot moški, vendar zaradi neformalnih močnih moških mrež, v katerih potekajo lobiranja in se odloča, v resnici nimajo enakih kariernih možnosti kot moški.

Zupančičev seksizem tudi ni neposredno subtilni: z njim se tradicionalno označuje »skupek neotipljivih prepričanj, na podlagi katerih ljudje ponotranjijo seksistično razmišljanje kot normalno« (Benokraitis in Feagin 1995, 41), saj je izražena diskriminacija zelo konkretna, groba in otipljiva. Kot že rečeno, bi ga zato najlažje označili za »znanstveno ali psevdoznanstveno pogojeni seksizem«; opisal bi ga kot sistem prepričanj, besed in dejanj, v katerih je oseba, običajno ženskega spola, obravnavana zaničujoče in diskriminatorno na podlagi navajanja psevdoznanstvenih utemeljitev z enega ali več znanstvenih, filozofskih ali psihoanalitičnih področij. Psevdoznanstveni seksizem želi ponujati dobre razloge in dokaze za odsotno mentalno, kognitivno, čustveno sposobnost ženske in ji na tej podlagi, kot smo videli, odreči enakopravno vlogo v družbi in poklicu, npr. v pravosodju, s čimer implicitno zagovarja in afirmira nadrejeni položaj moških v družbi. Ločevanje vrst seksizma je vselej težavno, kot ugotavlja Sibley (2007, 743), saj se najrazličnejše njegove oblike prepletajo in sestavljajo celostni sistem. A vendar danes številni avtorji, npr. Ruti (2015, 25), velikemu delu naravoslovne znanosti, pa tudi evolucijski psihologiji, pripisujejo podvrženost spontan in načrtni načinom profiliranja spolov na način, ki spodbuja bitko med njima.

Ob tem pridemo do nekaj že omenjenih posebnosti v obravnavi: multidisciplinarne psevdoznanstvenosti z utemeljevanjem razlogov za manjvrednost žensk na podlagi široke palete različnih znanstvenih in družboslovnih spoznanj, mimikretičnosti s prehodom od sklicevanja na kvaziznanstvenega na raven literarnih ali psiholoških avtoritet in anekdotično evidenco in osebno izkušnjo, mizoginijo, ko seksizem vsebuje močne čustvene elemente sovražstva do žensk, in androcentrizem, ki moške obravnava kot univerzalne, objektivne in nevtralne predstavnike človeštva, seksizem pa temelji na striktni spolni polarizaciji (Lipsitz 2011, 80-133).

Primer seksističnih reprezentacij v dokumentarnem filmu *Med spoloma*

Za enega od zgledov »uspešnosti« Zupančičevega seksističnega psevdoznanstvenega diskurza v prostoru množičnih medijev navajam dokumentarni film *Med spoloma* avtorice Špele Kuclar, premierno predvajan 16. aprila 2013 na prvem programu TV Slovenija, s tem pa s strani davkoplačevalcev financiranega projekta na javnem servisu.¹⁷ V njem so gostili vrsto »uglednih strokovnjakov«, kot so zapisali v uvodniku, v ospredje pa postavili vprašanje, »kako postaviti in negovati temelje zdravega partnerskega razmerja«. Problemsko izhodišče ustvarjalcev filma je nato izrecno zaokroženo v dilemo, »ali res moški postajajo vse bolj feminilni in je za to, prosto po Boštjanu M. Zupančiču, kriva koncentracija pesticidov v okolju, ali je kriv feminizem, ki je podivjal in pripeljal do tega, da je vse več žensk samskih in nesrečnih, so sodobni moški res kastrirani in ali res kromosom y izginja?«¹⁸ Nabor nastopajočih »znanih Slovencev« nakazuje premišljeno agendo s pričakovanimi poudarki naracije, saj so v film povabili, kot so zapisali, »kontroverznega Romana Vodeba ('Vsega je kriv feminizem!') in trenutno pri nas zelo priljubljenega Zorana Milivojevića. Dr. Vesna Godina postavi tezo, da je 'definicija moške identitete v krizi', medtem ko znani plastični kirurg dr. Franc Planinšek opozarja na 'napako' žensk, ki za vsako ceno skušajo biti samostojne, alfa samice, s čimer moške, z njegovimi besedami, kastrirajo. Svoje mnenje pristavi celo mojstrica obrazne joge. O temi so razmišljali tudi Savina A. Ritter ('Ženska energija je podobna vodi, moška pa jadrnici na njeni gladini') in še nekateri drugi znani obrazi.«¹⁹

Zgodba v dokumentarnem filmu se posveča Petri in Davidu, njunemu partnerskem brodolomu ob pomanjkanju časa, ki ga ne najmeta eden za drugega, in končnemu srečnemu koncu, do katerega pride s pomočjo samospoznavnega procesa ob obilici komentarjev omenjenih komentatorjev ter služi kot bazični dispozitiv za razgrnitev znanstvenih resnic o moškem in ženski in njunem odnosu; te resnice pretendirajo na to, da bi bile kot takšne tudi prezentirane. Pravi zvezdi dokumentarca s tem nista oba protagonista in iskanje rešitve za njun konfliktni odnos - Petra končno postane srečna, ko si v filmu prilepi brke in začne nastopati kot moški -, temveč podajanje domnevno znanstveno utemeljenih dognanj, ki na koncu, s pomočjo družinske svetovalke, čudežno pripelje do pomiritve. Psihološko osvobajajoča spoznanja o naravi moškega in ženske so v dokumentarcu stereotipizirana v seksizmih, v skladu s katerimi je ženska orodje za moško zadovoljitev; ona je tista, ki mora poskrbeti za »vzdušje« ob njegovem prihodu domov, zato je v osnovi problem odnosa v tem, da se ženske več ne počutijo ženske – a le zato, ker niso dovolj mične in podrejene in so, kot pravi sogovornik, postale preveč samostojne in samozadostne. Pri tem jo je zagodla feministična ideologija in jim škodovala, po drugi strani pa je »v krizi definicija moške identitete«; otroci se preveč igrajo in odraščajo v ženskem okolju mamic, sosed, tet in žensk, skratka ob odsotnem moškem, zato prevzemajo preveč ženskih vrednot, postanejo feminilni in končno zaradi tega tudi geji ali lezbijke. Nabor strokovnjakov, ki komentirajo »metafiziko spolne razlike«, je kar širok, a tudi zelo homogeniziran – scenaristka in režiserka se ni trudila najti nasprotna mnenja, prej je težila za oblikovanjem enotne »znanstvene slike« ali diagnoze in temu ustrezno iskala strokovna mnenja, ki se med sabo ujemajo. Osnovni razlagalni ton dokumentarca je, izključno po zaslugi izbora nastopajočih, utemeljen v kvaziznanstveni interpretaciji, po kateri so v sedanjem svetu moški postali premalo moški in ženske premalo ženske. Konflikt med partnerji, pari in zakonci je s tem neizbežen. Plastični kirurg dr. Franc Planinšek v filmu ugotavlja, da je napaka sodobne ženske, ker poskuša vsaka od njih biti samostojna in samozadostna: »To je tisto, kar masovno kastrira moške in

jaz bi svetoval vsem ženskam, da si vzamejo nekaj priročnik kako se iz alfa samice pretvoriti v beta samico. Ker to je tisto, kar privije moškega k njej v objem.«²⁰

Podobnega mnenja je psiholog dr. Andrej Perko: »Ženska mora ustvarjati vzdušje. To je že doktor Rugelj vedno povedal. Se pravi, mora biti v nekem smislu umetnica, ki ustvari v družini takšno vzdušje, da se bo moški vedno z veseljem vračal domov. To vzdušje se je nekako treba naučiti in ustvariti, tega se ne zavedamo. In ženske hočejo, zlasti s feminizmom, ki se je razvil in je prešel v histerični feminizem, biti enake moškim, ne samo enakovredne, enakopravne, ampak enake. To pa se ne da.«²¹ Roman Vodeb, predstavljen kot osebni svetovalec, se v filmu ob njega spotakne na podoben način: »Zame je problematičen feminizem, feministična ideologija. Ta pa je zagodla. Ne samo moškim, tudi ženskam. Ženske nikoli do zdaj v zgodovini niso bile tako nesrečne, kot so zdaj. Zakaj so nesrečne? Ja, ker moški ne znajo več biti možato moški.«²² Po njegovem je zavidanje penisa pripeljalo do tega, da se ženska prelevi v moškinjo in kopira moške vedenjske vzorce. Tudi antropologinja dr. Vesna Vuk Godina ugotavlja podobno: »Enkrat sem jaz male fantke videla, ki so se vzgajali kot deklice. Jaz sem 15 let nazaj rekla, da ta fantek bo gej in danes seveda je gej. Zaradi tega, ker spolnost (...) in kulturni spol dejansko ni stvar biologije, ampak je stvar učenja.«²³ V filmu nastopi še učiteljica joge obraza in nutricionistka Savina A. Ritter z metaforo vode in jadrnice: »Žensko energijo bi bilo verjetno najlažje opisati tako, da je podobna vodi, da je podobna nekemu oceanu, ki se mora neprestano širiti in naloga ženske je to, da daje prostor – sebi, svojim čustvom, moška energija pa je podobna jadrnici, ki pluje po tej vodi, se pravi, več ima prostora za pluti, bolje je za njega.«²⁴

Analiza dokumentarnega filma *Med spoloma* že skoraj simptomatično dokazuje izrazito razširjenost Zupančičevega razumevanja žensk in njegovo priljubljenost: po eni strani spontano, v ničemer zadržano medijsko povzemanje, po drugi silovito popularnost pri nizu javnosti znanih figur, ki v domačih medijih pogosto nastopajo s svojim strokovnim ugledom.

Sklepna misel

Teorija, o kateri govorimo in služi kot zaslomba za seksistični diskurz, je socialno, znanstveno in medijsko dobro navzoča in relativno uspešna, podobna je tudi recepcija v množičnih medijih: skoraj dominantna, neproblemska, nekritična, afirmativna in prikimavajoča. Po drugi strani je tak diskurz uspešen tudi v akademskem polju: Zupančiču je bil za njegovo znanstveno delo, predstavljeno v omenjenih knjigah, podeljen častni doktorat za leto 2012 na Univerzi na Primorskem. O posameznih priznanjih za izjemne dosežke na področju znanosti in umetnosti ali za odmevne prispevke na področju krepitve medčloveških odnosov odloča Senat Univerze na Primorskem na predlog ki vodi postopek izbora in priprave predlogov o podelitvi priznanj skladno s Pravilnikom o priznanjih Univerze na Primorskem. 15. aprila 2012 so maloštevilni mediji poročali o tem, da je devet članic in članov Komisije za ženske v znanosti pri ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport nasprotovalo taki odločitvi senata primorske univerze: ta je Zupančiču očitala, da se na neznanstveni način loteva vprašanj o družbeni delitvi spolov in si ne prizadeva za družbeno enakost žensk, temveč jih »omalovažuje s preživetimi in populističnimi koncepti«, razen tega njegov odnos »izraža nerazumevanje mnogoterih in prepletenih družbenih virov in zgodovinskih vzrokov zatiranja, izkoriščanja, onemogočanja in poniževanja žensk.«²⁵ Kasneje se je Univerza na Primorskem zatekla v uporabo teorij zarot in šikaniranja omenjene komisije, pri

čemer je postregla s pojasnilom: »Sklepati je, da se gnev skupine podpisnikov nanaša na osebno mnenje prof. dr. Boštjana M. Zupančiča, in sklepati je, da je pri pobudi vedno istega kroga posameznikov bilo sedanje vodstvo UP še enkrat zlorabljeno preko vsebin, ki jih težko komentira.«²⁶

Seksizem in mizoginija sta potemtakem lahko akademsko nagrajena in medijsko uspešna. Saini (2017, 13) v svojem pregledu novinarskih prezentacij znanosti pregnantno ugotavlja, da če se včasih strokovne študije zdijo seksistične, se morda tudi zato, ker takšne v resnici so: v nekaterih vejah znanosti, kot je evolucijska psihologija, se tovrstni poudarki velikokrat zlijejo z znanstveno naracijo, ne da bi se ob tem avtorji posluževali zanesljivih dokazov. V zgoraj analiziranih stališčih je pretenzija po znanstvenem raziskovanju opuščena in največkrat učinkuje le kot alibi za izrekanje prepričanj o biološki ali družbeni vlogi in naravi ženske. Morda Zupančičeve knjige v akademskem smislu res ne štejejo za čisto znanstveno čtivo, vendar želijo, glede na svojo ambicijo besedil, neizogibno funkcionirati kot znanstveno relevantne, merijo na status smiselne izpeljave preverljivih tez in nastopajo z piedestala dovolj stroge znanosti. Spoznanja v njih imajo tovrstno tendenco, v javnem prostoru pa dobivajo privržence, ki v množičnih medijih figurirajo kot znanstvenice in znanstveniki, s čimer posledično generirajo širok sistem medijsko posredovanih prepričanj o upravičenosti seksističnih in androcentričnih idej.

Po mnenju Swim, Aikin, Hall in Hunter (1995) vsebuje sodobni seksizem sozvočje prepričanj, v katerih seksist (a) zanika diskriminacijo žensk kot obstoječe družbeno stanje, (b) zavrača zahteve in pričakovanja žensk po vplivu in moči v političnem in gospodarskem življenju, in (c) ne odobrava politik, namenjenih spodbujanju enakosti spolov. Zupančičevi seksizmi ne skrivajo svoje ekstremnosti in pričajo o uspešnosti psevdoznanstvenega diskurza pri urednikih in novinarjih, medijskem občinstvu in obenem družbeni moči avtorja. Podeljeni častni doktorati za takšne znanstvene izsledke demonstrirajo hegemonijo samoumevnosti in neproblematičnosti opisanega diskurza v univerzitetnem prostoru. Medijska promocija seksizmov brez posebej izrečenega dvoma kaže na močan javni status avtorja in obenem na kritično stanje slovenskega novinarstva. Pretežni molk širše javnosti, tudi univerzitetne in akademske, pa navzlic nekaterim javnim obsodbam, občasnim analizam ali aktivističnim akcijam feminističnih združenj, nakazuje odsotnost izražene želje, da bi se proti njemu učinkovito borili.

IZJAVA O KONFLIKTU INTERESOV

Avtor ne poroča o konfliktu interesov.

OPOMBE

1. Oddaja Nočni obisk, Radio Slovenija, 27. december 2011, dostopno na spletnem naslovu: <http://4d.rtvsllo.si/arhiv/nocni-obisk/124263070>. Zadnji dostop na dan 23.9.2018.
2. Dragica Korade in Boris Jaušovec, »Še norci uporabljajo zakon,« *Večer*, 3. 3. 2012.
3. Prav tam.
4. Oddaja Nočni obisk, Radio Slovenija, 27. december 2011.
5. Prim. <https://www.portalplus.si/2764/carole-pateman-esej/>. Zadnji dostop na dan 23.9.2018.
6. Prav tam.
7. Prav tam.
8. Prav tam.

9. Dosegljivo na spletnem naslovu: <https://4d.rtvlo.si/arhiv/odmevi/174450449>. Zadnji dostop na dan 23.9.2018.
10. Vanessa Čokl, »Moj nasvet: iščite pravice na sodiščih!«, *Večer*, 20. 3. 2017.
11. Prav tam.
12. Prav tam.
13. Prav tam.
14. Prav tam.
15. Več o tem v mojem zapisu: <https://vezjak.com/2017/03/31/bmz-groza-pred-zensko-in-polmoski-prededipalci/>. Zadnji dostop na dan 23.9.2018.
16. Da je opisani psevdoznanstveni seksizem lahko enakovredno prikrit ali odkrit po svoji naravi, me je opozorila anonimna recenzentka, za kar se ji zahvaljujem.
17. Dokumentarec je dosegljiv na spletnem naslovu: <http://www.rtvlo.si/kultura/film/znajomski-se-bitim-ski-in-zenske-zenske/306469>. Zadnji dostop na dan 23.9.2018.
18. Prav tam.
19. Prav tam.
20. Prav tam.
21. Prav tam.
22. Prav tam.
23. Prav tam.
24. Več navedenih stališč še v komentarju, dostopnem na spletnem naslovu: <https://vezjak.com/2013/04/18/spontana-ideologija-seksizma-in-njeni-castilci/>. Zadnji dostop na dan 23.9.2018.
25. *Dnevnik*, Pisma bralcev, 16. 4. 2013.
26. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.regionalobala.si/novica/za-podelitev-castnega-doktorata-zupancicu-vladala-siroka-podpora>. Zadnji dostop na dan 23.9.2018.

LITERATURA

- Antić Gaber, Milica. 2016. "Javno mnenje in vrednote enakosti spolov ali o rahljanju moške dominacije v politiki." *Teorija in praksa* 53: 129-147.
- Benokraitis, Nijole in Joe Feagin. 1995. *Modern Sexism: Balant, Subtle and Covert Discrimination*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bernheimer, Charles in Claire Kahane (ur.). 1985. *In Dora's Case: Freud-Hysteria Feminism*. New York: Columbia University Press.
- Fine, Cordelia. 2010. *Delusions of Gender: The Real Science Behind Sex Differences*. London: Icon Books.
- Glick, Peter in Susan T. Fiske. 1996. "The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism." *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512.
- Janssen-Jurreit, Marielouise. 1982. *Sexism: The Male Monopoly on History and Thought*. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Jogan, Maca. 2001. *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Založba FDV.
- Lipsitz, Sandra. 2011. *Transforming the Debate on Sexual Inequality: From Biological Difference to Institutionalized Androcentrism*. New York: Cornell University Press.
- Nissim-Sabat, Marilyn. 1991. "The Crisis in Psychoanalysis: Resolution through Husserlian Phenomenology and Feminism." *Human Studies* 14 (1): 33-66.
- Ruti, Mari. 2015. *The Age of Scientific Sexism: How Evolutionary Psychology Promotes Gender Profiling and Fans the Battle of the Sexes*. London: Bloomsbury.
- Saini, Angela. 2017. *Inferior: How Science Got Women Wrong and the New Research That's Rewriting the Story*. Boston: Beacon Press.

- Schwartz, Agatha. 2005. "Austrian Fin-de-Siècle Gender Heteroglossia: The Dialogism of Misogyny, Feminism, and Viriphobia." *German Studies Review* 28 (2): 347-366.
- Sibley, Chris G., Nickola C. Overall in John Duckitt. 2007. "When Women Become More Hostilely Sexist toward their Gender: The System-Justifying Act of Benevolent Sexism." *Sex Roles* 57 (9-10): 743-754.
- Swim, Janet K., Kathryn J. Aikin, Wayne S. Hall in Barbara A. Hunter. 1995. "Sexism and Racism: Old-fashioned and Modern Prejudices." *Journal of Personality and Social Psychology* 68: 199-214.
- Vezjak, Boris. 2013. "Spontana ideologija seksizma in njeni častilci." <https://vezjak.com/2013/04/18/spontana-ideologija-seksizma-in-njeni-castilci/>.
- Vezjak, Boris. 2017. "BMZ: groza pred žensko in polmoški prededipalci." <https://vezjak.com/2017/03/31/bmz-groza-pred-zensko-in-polmoski-prededipalci/>.
- Weitzer, Ronald in Charis E. Kubrin. 2009. "Misogyny in Rap Music: A Content Analysis of Prevalence and Meaning." *Man and Masculinities* 12 (1): 2-19.
- Zupančič, Boštjan M. 1989. *Bit(je) in hrepenenje*. Ljubljana: Založba Komunist.
- Zupančič, Boštjan M. 1993. *Od blaznosti do blagoslova*. Ljubljana: Literatura.
- Zupančič, Boštjan M. 2011a. *Prva od suhih krav*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Zupančič, Boštjan M. 2011b. *Tembatsu: druga od suhih krav*. Strasbourg: samozaložba.

Boris Vezjak je izredni profesor na Oddelku za filozofijo na Filozofski fakulteti v Mariboru.
E-naslov: boris.vezjak@um.si